
**BUDAPESTI
MUNKAGAZDASÁGTANI FÜZETEK**

BWP. 2005/2

**A nem foglalkoztatottak összetétele
az ezredfordulón**

KÖLLŐ JÁNOS

Magyar Tudományos Akadémia Közgazdaságtudományi Intézet
Munkaerőpiaci Kutatások

Budapesti Corvinus Egyetem
Emberi Erőforrások Tanszék

Budapest, 2005.

**A nem foglalkoztatottak összetétele
az ezredfordulón**

KÖLLŐ JÁNOS

Budapesti Munkagazdaságtani Füzetek

BWP. 2005/2

2005. február

Budapesti Munkagazdaságtani Füzetek 2005/2
Magyar Tudományos Akadémia Közgazdaságtudományi Intézet
Munkaerőpiaci Kutatások
Budapesti Corvinus Egyetem, Emberi Erőforrások Tanszék

A nem foglalkoztatottak összetétele az ezredfordulón

Szerző: KÖLLŐ János, az MTA Közgazdaságtudományi Intézetének tudományos főmunkatársa, az IZA (Bonn) és a WDI (Ann Arbor) tudományos munkatársa
1112 Budapest, Budaörsi út 45. E-mail: kollo@econ.core.hu

A tanulmány "Erős, de kicsi" címen megjelent a *Café Babel* 2004. évfolyamának őszi számában

A tanulmány a Nemzeti Kutatás-Fejlesztési Program 5/180/2002. sz., "A tudás-alapú gazdaság és a munkanélküliség Magyarországon a XXI.században" c. projektje keretében készült.

ISSN 1785-3788
ISBN 963 9588 35 0

Kiadja az MTA Közgazdaságtudományi Intézet
a „Közösen a jövő munkahelyeiért” Alapítvány és a
Magyar Közgazdász Alapítvány támogatásával

Budapest, 2005.

**BUDAPEST WORKING PAPERS
ON THE LABOUR MARKET****BUDAPESTI
MUNKAGAZDASÁGTANI FÜZETEK**

BWP. 2000/1	Péter Galasi and Gyula Nagy	Are children being left behind in the transition in Hungary?
BWP 2000/2	Árpád Ábrahám and Gábor Kézdi	Long-run trends in earnings and employment in Hungary, 1972–1996
BWP 2000/3	Kőrösi Gábor	A vállalatok munkaerő-kereslete
BWP 2000/4	Kertesi Gábor	A cigány foglalkoztatás leépülése és szerkezeti átalakulása 1984 és 1994 között
BWP 2000/5	Fazekas Károly	A külföldi működőtőke-beáramlás hatása a munkaerőpiac regionális különbségeire Magyarországon
BWP 2000/6	Kertesi Gábor	Ingázás a falusi Magyarországon
BWP 2000/7	G. Kertesi–J. Köllő	Wage Inequality in East-Central Europe
BWP 2000/8	Károly Fazekas	The impact of foreign direct investment inflows on regional labour markets in Hungary
BWP 2000/9	Nagy Gyula	A munkanélküli-segélyezés Magyarországon a kilencvenes években

BWP 2001/1	János Köllő	The patterns of non-employment in Hungary's least developed regions
BWP 2001/2	Köllő János	A munkanélküli segélyrendszer 2000. évi szigorításának politikai támogatottsága
BWP 2001/3	Kertesi G. – Köllő J.	Ágazati bérkülönbségek Magyarországon
BWP 2001/4	Gábor Kertesi – János Köllő	Economic transformation and the revaluation of human capital – Hungary, 1986–1999
BWP 2001/5	Galasi P. – Nagy Gy.	Járadékjogosultság és elhelyezkedési esélyek
BWP 2001/6	Kertesi Gábor – Köllő János	A gazdasági átalakulás két szakasza és az emberi tőke átértékelődése Magyarországon
BWP 2001/7	Köllő János	A járadékos munkanélküliek álláskilátásai 1994 és 2001 tavaszán
BWP 2001/8	Galasi Péter–Nagy Gyula	A munkanélküli ellátás változásainak hatása a munkanélküliek segélyezésére és elhelyezkedésére
BWP 2001/9	Fazekas Károly	Az aktív korú állástalanok rendszeres szociális segélyezésével és közcélú foglalkoztatásával kapcsolatos önkormányzati tapasztalatok
BWP 2001/10	Júlia Varga	Earnings Expectations and Higher Education Enrolment Decisions in Hungary
BWP 2001/11	Köllő János	Meddig tart a rendszerváltás?

BWP 2002/1	Péter Galasi– Júlia Varga	Does Private and Cost-Priced Higher Education: Produce Poor Quality?
BWP 2002/2	Köllő János	Az ingázási költségek szerepe a regionális munkanélküli különbségek fenntartásában – Becslési kísérletek
BWP 2002/3	Gábor Kézdi	Two Phases of Labor Market Transition in Hungary: Inter-Sectoral Reallocation and Skill-Biased Technological Change
BWP 2002/4	Gábor Kőrösi	Labour Adjustment and Efficiency in Hungary
BWP 2002/5	Gábor Kertesi and János Köllő	Labour Demand with Heterogeneous Labour Inputs after the Transition in Hungary, 1992–1999
BWP 2002/6	Fazekas Károly	A tartós munkanélküliek rendszeres szociális segélyezése és önkormányzati közfoglalkoztatása Magyarországon, 2000-2001
BWP 2002/7	Zsombor Cseres- Gergely	Residential Mobility, Migration and Economic Incentives – the Case of Hungary in 1990–1999
BWP 2002/8	Kőrösi G.–Surányi É.	Munkahely-teremtés és -rombolás
BWP 2003/1	Ágnes Hárs	Channeled East-West labour migration in the frame of bilateral agreements
BWP 2003/2	Galasi Péter	Munkanélküliségi indikátorok és az állásnélküliek munkaerő-piaci kötődése
BWP 2003/3	Károly Fazekas	Effects of foreign direct investment on the performance of local labour markets – The case of Hungary
BWP 2003/4	Péter Galasi	Estimating wage equations for Hungarian higher-education graduates
BWP 2003/5	Péter Galasi	Job-training of Hungarian higher-education graduates
BWP 2003/6	Gábor Kertesi–János Köllő	The Employment Effects of Nearly Doubling the Minimum Wage – The Case of Hungary
BWP 2003/7	Nemes-Nagy József– Németh Nándor	A "hely" és a "fej". A regionális tagoltság tényezői az ezredforduló Magyarországon
BWP 2003/8	Júlia Varga	The Role of Labour Market Expectations and Admission Probabilities in Students' Application Decisions on Higher Education: the case of Hungary
BWP 2004/1	Gábor Kertesi	The Employment of the Roma – Evidence from Hungary
BWP 2004/2	Kézdi Gábor	Az aktív foglalkoztatáspolitikai programok hatásvizsgálatának módszertani kérdései
BWP 2004/3	Galasi Péter	Valóban leértékelődtek a felsőfokú diplomák? A munkahelyi követelmények változása és a felsőfokú végzettségű munkavállalók reallokációja Magyarországon 1994–2002
BWP 2004/4	Galasi Péter	Túlképzés, alulképzés és bérhozam a magyar munkaerő-piacon 1994–2002
BWP 2004/5	István R. Gábor	Capitalist firm vis-à-vis with trade union, versus producer co-operative. A peripatetic scholastic tale on the controversial relationship between institutional rationality/diversity and market self-regulation
BWP 2004/6	Bódis Lajos – John Micklewright – Nagy Gyula	A munkanélküli ellátás indokoltági feltételeinek érvényesítése: empirikus vizsgálat az elhelyezkedési készség ellenőrzésének hatásairól
BWP 2004/7	Kertesi G. – Kézdi G.	Általános iskolai szegregáció – okok és következmények
BWP 2005/1	Kertesi G. – Varga J.	Foglalkoztatottság és iskolázottság Magyarországon

A Budapesti Munkagazdaságtani Füzetek a Magyar Tudományos Akadémia Közgazdaságtudományi Intézetében működő Munkaerőpiaci Kutatások valamint a Budapesti Corvinus Egyetem Emberi Erőforrások Tanszékének közös kiadványa. A kiadványsorozat angol nyelvű füzetei "**Budapest Working Papers on the Labour Market**" címmel jelennek meg.

A kötetek letölthetők az MTA Közgazdaságtudományi Intézet honlapjáról: <http://www.econ.core.hu>

BWP 2005/2

KÖLLŐ JÁNOS

**A NEM FOGLALKOZTATOTTAK ÖSSZETÉTELE
AZ EZRDEFORDULÓN**

Összefoglalás

A tanulmány a nem foglalkoztatott népesség nagyságát, álláskeresési aktivitását és munkanélküliségének időtartamát vizsgálja. A magyar munkaerőpiacot elsősorban a nem foglalkoztatottak (különösen a férfiak) alacsony álláskeresési aktivitása különbözteti meg nemcsak a nyugat-, hanem a kelet-európai országoktól is. Különösen népes csoportot alkotnak a munkaerőpiacról 1989–91-ben kiszorultak (kilépettek). E népesség tagjai fokozatosan kiöregszenek a munkavállalási korból, ami a munkapiaci mutatók javulását eredményezi a közeli jövőben.

BWP 2005/2

**THE COMPOSITION OF NON-EMPLOYMENT
HUNGARY**

BY JÁNOS KÖLLÖ

Abstract

The gap between Hungary's employment ratio and that of the OECD is mostly accounted for by a multitude of prime-age adults completely withdrawn from the labor market. Hungary's activity ratio is one of the lowest, and its male participation ratio is the single lowest, within the OECD. Withdrawal was encouraged by permissive retirement policies, a generous child-care scheme, and a sizeable informal economy. A high fraction of the non-participants left employment as long as 15 years ago and will presumably never return to the labor market. However, Hungary's labour market indicators will substantially improve in the coming years as the members of this group grow out of working age.

Magyarország – rövid időszakokat leszámítva, amikor átmeneti hátrányba került Csehországgal vagy egyik-másik baltikumi állammal szemben – a rendszerváltás kezdetétől fogva vezette a volt szocialista országok reformszépségversenyét. A pontokat alapvetően a privatizáció, a makro-ökonómiai stabilizáció valamint a kereskedelmi liberalizálás sikerei alapján osztották, és hazánk rendre magas pontszámokkal végzett az élen az EU, az OECD, a Világbank, az IMF vagy az EBRD kifutóin rendezett viadalokon. Vonatkozik mindez a munkaerőpiaci reformok ügyére is. Magyarország munkaerőpiaci intézményi berendezkedését (a 2000–2001. évi, általános megrökönyödést keltő minimálbér-emeléstől eltekintve) a foglalkoztatási potenciál és a piaci rugalmasság szempontjából is kedvezően értékelik a szakértők – lásd például Sandrine Cazes és Alena Nesporová nemzetközi összehasonlító tanulmányát, mely nemrég jelent meg az Nemzetközi Munkaügyi Szervezet gondozásában.¹

A bökkenő az, hogy a magyar gazdaság a legfontosabb munkaerőpiaci mutatók szerint semmivel sem nyújt jobb teljesítményt a többi átalakuló országnál. Az aktív álláskeresés kritériuma alapján meghatározott munkanélküliség alacsony ugyan, de a foglalkoztatás és a munkaerőpiaci részvétel – a foglalkoztatottak és munkanélküliek együttes száma – nem csak a bővítés előtti EU (a továbbiakban: EU) hanem a reformországok átlagától is elmarad. A *férfiak* foglalkoztatása és aktivitása – a figyelembe vett korcsoportok megválasztásától függően – 8–12 százalékponttal marad el az EU-átlagtól, miközben a foglalkoztatás kicsivel, a munkaerőpiaci aktivitás pedig sokkal alacsonyabb a többi visegrádi országban mértnél. Az éllovas szerepével különösen nehezen egyeztethető össze, hogy a leginkább produktív korban lévő 25–54 éves (és ezen belül a 25–49 éves) férfiak munkaerőpiaci aktivitása egész Európában nálunk a legalacsonyabb. A nőknél valamivel jobb a helyzet, legalább annyiban, hogy a foglalkoztatás és a részvétel is viszonylag magas maradt az olasz, spanyol vagy görög sinthez képest, azonban a foglalkoztatás és különösen az aktivitás nagymértékben elmarad a Nyugat-, Észak- és Közép-Európában szokásostól. (1. táblázat).

A cikk a példamutató intézményi berendezkedés és az alacsony munkanélküliség, illetve a szerénynek mondható foglalkoztatási teljesítmény és a katasztrofális részvételi adatok zavarba ejtő ellentmondását próbálja feloldani.

¹ Rugalmasság és biztonság Közép- és Kelet-Európában, ILO, Budapest, 2003

**Foglalkoztatás és munkaerőpiaci részvétel
életkori csoportonként, 2002, százalék**

	Férfi				Nő			
	Foglalkoztatás ^a		Részvétel ^b		Foglalkoztatás		Részvétel	
	15-64	25-54	15-64	25-54	15-64	25-54	15-64	25-54
EU–15 minimum	68.1	84.0	72.6	90.0	42.0	54.0	47.9	60.3
EU–15 maximum	82.9	94.2	88.9	96.6	73.9	82.4	77.1	85.6
EU–15 átlag	72.9	86.7	78.5	92.3	55.7	73.2	61.0	73.2
Visegrád–4 átlag ^c	64.2	80.6	73.3	90.1	51.2	68.4	59.4	77.8
Magyarország	62.9	79.7	67.1	84.3	49.8	66.5	52.7	69.9

a) A kérdezést megelőző héten legalább egy óra jövedelemtermelő munkát végzett.

b) Foglalkoztatott vagy munkanélküli (aktív álláskereső).

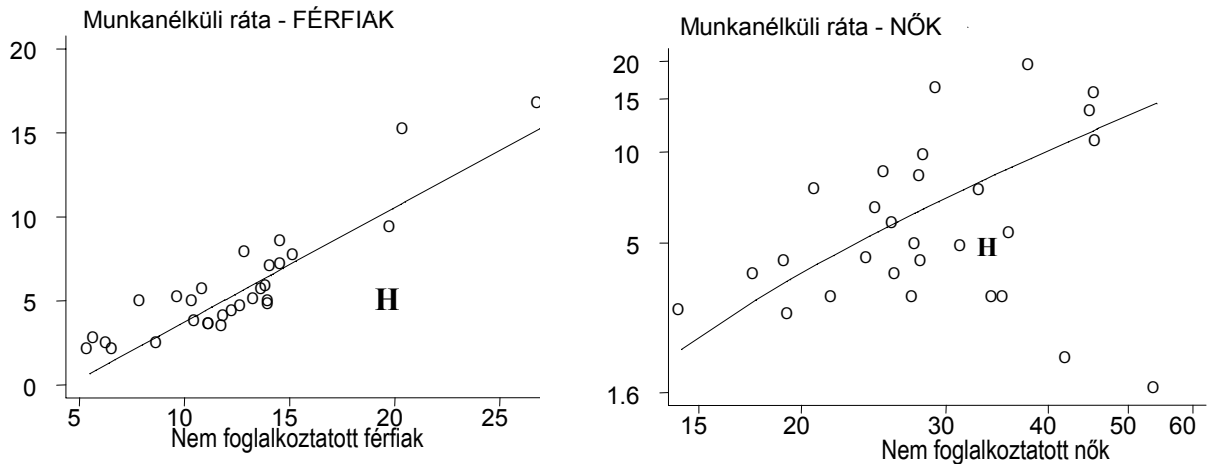
c) Csehország, Lengyelország, Magyarország, Szlovákia.

Az adatok Munkaerőfelvételeken alapulnak és az OECD Employment Outlook, Párizs, 2003 kiadványból származnak.

A MUNKANÉLKÜLI RÁTA, MINT SIKER- ÉS KUDARCMUTATÓ

A mindenkori kormány előszeretettel hivatkozik a rendkívül alacsony munkanélküliségre mint a magyar gazdaság sikerességének fokmérőjére. Valóban, a munkanélküli ráta (az aktívan állást keresők aránya a foglalkoztatottak és az álláskeresők együttes számának százalékában) 5–6% körül alakult az elmúlt években, ami nem csak a 15–20% között mozgó lengyel és szlovák, hanem még a 7% körüli cseh értékhez (és a kibővült EU 8% körüli átlagához) képest is alacsony, nagyjából megfelel a gazdag országok többségét tömörítő OECD-ben kialakult szintnek.

Sajnos – mint arra a mindenkori ellenzék helyesen fel szokta hívni a figyelmet – ugyanez a mutató egyben a kudarc fokmérője is, azt jelzi, hogy az állástalanok nagy része még csak állást sem keres, ami az aktivitási ráta (foglalkoztatottak + munkanélküliek a munkavállalási korú népesség százalékában) rendkívül alacsony szintjében mutatkozik meg. Helyzetünket jól mutatja az *1. ábra*, melynek vízszintes tengelyén a *nem foglalkoztatottak* aránya látható a 25–54 éves férfiak illetve nők között, függőleges tengelyén pedig a *munkanélküli* ráta. Az OECD országait kis körök jelzik, Magyarországot **H** betű.

1. ábra: A nem foglalkoztatottak aránya és a munkanélküli ráta a 25–54 évesek körében, 2002

Adatok: OECD Employment Outlook, Párizs, 2003, 312–314.l.

Látható, hogy az állástalan *nők* között is viszonylag kevés a munkanélküli (aktív álláskereső), de ezzel nem állunk egyedül az OECD-országok mezőnyében. Más a helyzet a *férfiaknál*, ahol általában szoros összefüggés érvényesül az állástalanok és a munkanélküliek száma között: a nem foglalkoztatott férfiak nagyjából ugyanakkora része keres aktívan munkát minden országban. A sorból felfelé Szlovákia (kettővel a **H** betű felett), lefelé pedig Magyarország ugrik ki: nálunk ugyanis a munkát nem végző 25–54 éves férfiaknak alig több mint 20%-a keres aktívan állást, és minősül munkanélkülinek.

Nem volt ez mindig így, tíz évvel ezelőtt az ilyen korú nem dolgozó férfiaknak még a *fele* keresett munkát. A nem dolgozó nőknél az arány mindig is kisebb volt, 20%-ról 10%-ra csökkent az elmúlt évtizedben, de még ez utóbbi érték sem tekinthető kivételesnek nemzetközi összehasonlításban.

A folyamatot a 2. táblázat illusztrálja, mely két kiválasztott évben, 1993-ban és 2001-ben mutatja a nem foglalkoztatottak összetételét és álláskeresési intenzitását. Látható, hogy az állástalanok teljes száma lényegében nem változott 1993 és 2001 között (és azóta sem), akkor is, most is a 25–54 éves férfiak nagyjából egyötöde, a nők egyharmada nem dolgozott. Növekedett viszont e körön belül a nyugdíjasok és a gyes-en lévők aránya, az előbbi a férfiaknál, az utóbbi a nőknél, és látható, hogy az ide tartozók közül alig néhányan keresnek munkát. (Vagy éppen azért vonultak nyugdíjba és gyes-re, mert reménytelennek vagy értelmetlennek látták az álláskeresést). A munkaerőpiacról való kivonulás azonban e körön kívül is megfigyelhető, a nem nyugdíjas, gyes-en

**Nem-foglalkoztatottak és munkanélküliek
a 25–54 évesek körében, 1993, 2001**

	Férfi		Nő	
	1993	2001	1993	2001
<i>Nem foglalkoztatott / népesség (%)</i>	22.8	20.4	33.5	33.4
<i>A nem foglalkoztatottak összetétele (%)</i>				
Öregségi vagy rokkantnyugdíjas	34.0	45.3	29.8	29.4
Gyes-en, gyed-en, gyet-en van	0.3	1.0	23.0	32.2
Egyéb	65.7	53.7	47.2	38.4
<i>Összesen</i>	100.0	100.0	100.0	100.0
<i>Nem foglalkoztatott, de állást keres (%)</i>				
Öregségi vagy rokkantnyugdíjas	2.7	1.1	2.2	0.9
Gyes-en, gyed-en, gyet-en van	–	2.2	2.9	1.4
Egyéb	64.0	40.8	36.8	22.4
<i>Összesen</i>	43.0	22.4	18.7	9.4

Saját számítás a Munkaerőfelvétel 1993 és 2001 II. negyedévi hullámai alapján

sem lévő férfiaknál durván 23, a nőknél 14 százalékponttal csökkent az állást keresők aránya, lényegében folyamatosan a nyolc év alatt.

Ha a munkanélküliség azért, és csak azért csökken, mert a foglalkoztatásból kilépett/kiszorult emberek egyre kisebb része keres állást, azt semmiképp nem ildomos sikerként elkönyvelni. Ám nem feltétlenül jelent kudarcot sem. Az értékelés attól függ, vajon az aktív álláskeresés hiánya valóban a piacról való kiszorulást jelzi-e.

A közgazdászok véleménye megoszlik e kérdésben, hosszú ideje folyik vita arról, hogy a munkanélküliség és az inaktivitás közé érdemes-e olyan éles határvonalat húzni, mint azt a nemzetgazdasági statisztikák teszik. Nem kétséges, hogy *valamiféle* keresés elengedhetetlenül szükséges ahhoz, hogy állást találjunk, és az sem, hogy a keresők az állásajánlatok feltérképezésével információkat szolgáltatnak azok számára is, akik maguk nem járják a gyárak felvételi irodáit, és nem böngészik az apróhirdetéseket. Ilyen értelemben a keresés egyénileg és társadalmilag is hasznos. Ugyanakkor gyakran a passzív keresés is eredményre vezet – elegendő lehet elhíresztelni, hogy munkát szeretnénk, s az aktív álláskeresés feladatát ismerőseinkre és rokonainkra bízni.

Úgy tűnik, Magyarországon a második értelmezés mellett szólnak a kutatási eredmények. John Micklewright és Nagy Gyula illetve e sorok írója is azt találta (1997. évi adatok alapján), hogy nem különbözik érdemben az aktívan állást kereső illetve a csupán „dolgozni akaró” *férfiak* elhelyezkedési esélye. Ugyanakkor a nőknél a keresők nagyobb arányban helyezkednek el mint a nem keresők.²

Magyarázatot egyik tanulmány sem adott, sőt, még az sem világos, hogy az eredmények a keresés nagyon alacsony vagy nagyon magas hozamára utalnak-e: utóbbi eset akkor állhat fenn, ha a jelenség oka, hogy a két negyedéves megkérdezés *között* megkezdett (ezért a negyedéves Munkaerőfelvételekben meg nem figyelt) álláskeresés gyakran és gyorsan sikerre vezet. Elképzelhető, hogy a *szezonális elbocsátásoknak* éppen a férfiak esetében magas aránya áll a háttérben: az ideiglenes elbocsátottak többsége nem keres munkát, ennek ellenére is munkába áll a hosszabb-rövidebb kényszerszabadság leteltével.

Akármi legyen is az ok, ezek a megfigyelések kétséget támasztanak a munkanélküliség és inaktivitás közötti megkülönböztetés jogosságát illetően, és éppen a férfiak munkaerőpiacán, ott, ahol a magyar adatok erős eltérést jeleznek a nemzetközi tapasztalattól. Úgy gondolom a kutatási eredmények és nemzetközi trendhez nem illeszkedő makro-adatok alapján kijelenthető, hogy a magyar munkaerőpiacnak nem az alacsony munkanélküliség a legfőbb erénye, és nem az alacsony munkaerőpiaci részvétel a legnagyobb baja. Az erre vonatkozó adatok kétes értékűek, s a legjobb, amit tehetünk ha az inaktivitás és munkanélküliség közötti megkülönböztetéssel sokat nem bajlódva a *foglalkoztatásra* irányozzuk figyelmünket.

FOGLALKOZTATOTTSÁG

Vegyük szemügyre a korábban már érintett foglalkoztatási adatokat valamivel részletesebb korcsoportos bontásban (3. táblázat)! Azt látjuk, hogy lemaradásunk viszonylag tetemes a fiataloknál (12.5 illetve 12.6%), de a mienkéhez hasonló értékek nem számítanak kivételesnek az EU korábbi tagjainak mezőnyében. Hasonló a helyzet a 65 év felettek esetében is. A 25–49 éves *nők* foglalkoztatása mindössze 1%-kal marad el az EU-átlagtól, miközben ennél

² Micklewright, J. – Gy. Nagy: The informational value of job search data, J. Köllő: The patterns of non-employment in Hungary's least developed regions, Budapest Working Papers on the Labour Market 1999/1 illetve 2001/1.

lényegesen alacsonyabb ráták is előfordulnak Dél-Európában. Az 50–64 éves nőknek 34.7%-a dolgozik, ez 6.7%-kal alacsonyabb az EU-átlagnál, de sokkal magasabb az olasz, spanyol vagy görög szintnél. A 25–49 éves és különösen az 50–64 éves *férfiak* esetében a leszakadás mértéke 5.3% illetve 12%, a magyar foglalkoztatottsági szint alacsonyabb az akkori EU-ban mért értékek bármelyikénél.

3. táblázat

Foglalkoztatottak a népességben korcsoportonként, 2002

Kor	Férfiak				Nők			
	Magyaro.	EU			Magyaro.	EU		
		Átlag	Min	Max		Átlag	Min	Max
15–24	31.2	43.7	31.3	71.8	25.8	37.2	21.1	69.2
25–49	82.3	87.6	85.6	94.1	67.7	68.7	56.1	82.4
50–64	50.2	62.2	52.5	76.0	34.7	41.4	26.1	72.3
65–	2.0	5.5	1.6	26.6	0.8	2.1	0.6	14.3
Total	63.3	72.9	68.1	82.9	50.9	55.5	41.9	72.6

Forrás: Labour Force Survey Results 2002, 80–81. l., Eurostat, illetve a szerző számításai a Munkaerőfelvétel alapján

A fiatalok és idősek foglalkoztatási szintje alapvetően a tanulás illetve nyugdíj melletti alkalmi munkavégzés mértékétől függ, melynek számbavétele meglehetősen bizonytalan, makro-gazdasági jelentősége pedig csekély. A produktív életszakaszban lévő korosztályok viszonylag alacsony foglalkoztatása azonban valóban okot ad az aggodalomra.

Ami a női foglalkoztatást illeti, kétséges hogy a dél-európai kulturális minta mérvadónak tekinthető-e egy olyan társadalomban, ahol a foglalkoztatott nők aránya tizenöt évvel ezelőtt még a skandináv szinten mozgott – nem valószínű, hogy a magyar álomba a három gyereken és a négy keréken kívül még egy nem dolgozó feleség is beletartozna. Valójában a nők foglalkoztatása alig valamivel kisebb mértékben csökkent mint a férfiaké azokhoz az országokhoz képest, melyekben a női foglalkoztatás a magyarhoz hasonló színvonalú volt 1990 előtt. Ha léteznének a “foglalkoztatáshoz szokott népességre” vonatkozó adatok (tudnánk azok számát, akiknek életpályája hosszú időn keresztül szoro-

san kötődött a munkaerőpiachoz) e körön belül valószínűleg hasonlóan alacsonynak találnánk a férfi és a női foglalkoztatást és álláskeresési aktivitást.³

A helyzet nem olyan kétségbeejtő mint a participációs adatok mutatják, nem is olyan rózsás mint amilyennek a munkanélküli ráta alapján tűnhet, de épp elég súlyos ahhoz, hogy keressük a cselekvés lehetőségét és – mielőtt még a tettek-re kerülne a sor – felmérjük a cselekvés korlátait.

A NEM FOGLALKOZTATOTTAK

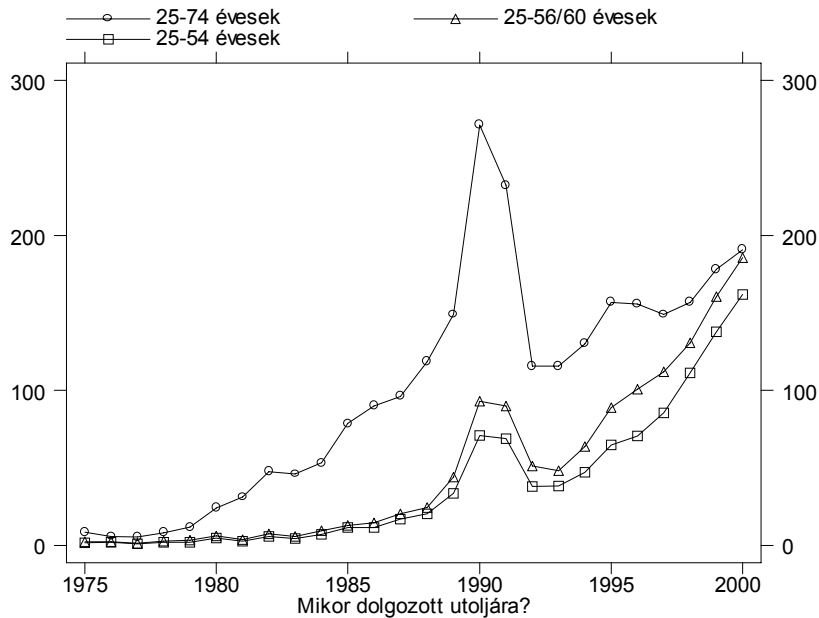
A 25–74 éves népességből 2,8 millió fő, a nyugdíjkorhatár alattiak közül 1,3 millió fő, a 25–54 évesekből 1,1 millió fő nem dolgozik, az ide tartozók túlnyomó többségének (rendre 94, 93 illetve 92 százalékának) azonban korábban már volt munkája. Hogyan képződött ez milliós nagyságrendű állástalan és zömmel állást sem kereső tömeg?

Gyakran vádoljuk ezért a munkaerőkereslet szerkezetének folyamatos változását, az iskolarendszer tökéletlen működését, a magas költözési és ingázási költségeket, az infrastruktúra hiányosságait, a munkaerőpiaci információs rendszer fogyatékoságait, a túl magas (túl alacsony) segélyeket, a feketegazdaságot, és még sok mindent, ami *folyamatosan* fenntartja a készletet a piacról való kivonulásra. Olyan tényeket és fogyatékoságokat soroltam fel, melyeket magam is ismétlődően kárhoztattam különféle írásaimban – úgy tűnik, tévesen.

Vizsgáljuk meg a szóban forgó népességet aszerint, hogy a tagjai mikor dolgoztak utoljára! (Ehhez 2000 év végi adatokat használ a 2. ábra.) A skála igen széles, 1964 és 2000 között húzódik, és természetesen azok adják a többséget, akik viszonylag nem régen veszítették vagy hagyták el az állásukat. Az is látható azonba, hogy bármilyen korhatárt tekintünk is, kiemelkedően sokan vannak azok, akik 1989–91-ben dolgoztak utoljára.

Ahhoz, hogy a rendszerváltás első éveinek máig tartó hatását értékelni tudjunk, valamilyen összehasonlítási alapra van szükségünk. Egy olyan gazdaságban, ahol a foglalkoztatás szintje állandó (minden évben éppen annyian veszítik el az állásukat, mint ahányan állást találnak és sem az állásvesztés, sem az állástalálás esélye nem függ attól, hogy ki milyen hosszú időt töltött el foglalkoz-

³ Valójában a munkaerőfelvételek többségéből kiszámítható lenne e népesség közelítő nagysága, de a mutatónak napi gazdaságpolitikai jelentősége nem lévén erre rutinszerűen nem kerül sor.

2. ábra: A 2000-ben nem foglalkoztatottak száma aszerint, hogy mikor dolgoztak utoljára (százezer fő)

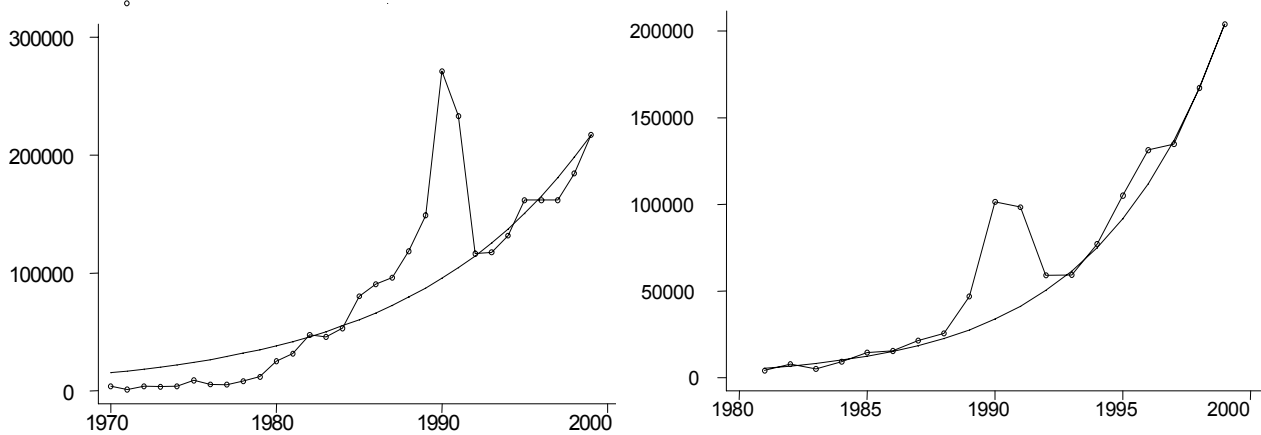
Azok elhagyásával, akik utoljára 1974 előtt vagy sohasem dolgoztak.

Munkaerőfelvétel 2000. IV. negyedév

A 2000. évi adat kiigazított érték a felvételig eltelt töredék-év figyelembe vételével

tatottként illetve munkanélküliként), tehát egy nagyon egyszerű stabil rendszerben a mindenkori nem foglalkoztatottak utolsó munkaév szerint eloszlása igen egyszerű szabályt követ. A megfigyelés időpontjában munka nélkül lévő kohorszok közül a korábban állást vesztek mindig kisebbek lesznek a később állást veszettekhez képest, hogy mennyivel, azt a foglalkoztatásba való visszakkerülés esélye dönti el. Mivel Magyarországon 1988 előtt és 1993 után a foglalkoztatás lényegében állandó szinten állt, ennek a két időszaknak az adataival megbecsülhető, mekkora lehetett az a visszakkerülési esély, amely a nem foglalkoztatott népesség utolsó munkaév szerinti tényleges, 2000-ben megfigyelt eloszlását generálta. (Ez a 25–74 évesekre évi 8.8%-nak, a nyugdíjkorhatár alattiakra 16.3%-nak adódik.) Ezt kiterjesztve az 1988–93-as időszakra is, amikor a piac bizonyosan nem volt egyensúlyi állapotban, megkapjuk azt a kohorsz-eloszlást, amelyre a magyar munkaerőpiac stabil állapotaira jellemző viszonyok között számíthatnánk. (Lásd a *Függelék*et!) Ehhez viszonyíthatjuk az utolsó munkaévek szerint képzett kohorszok tényleges eloszlását.

A 3. ábra bal oldala a 25–74 évesekre, jobb oldala azokra vonatkozik, akik a rendszerváltás évében (szerintem: 1989) legfeljebb 50 évesek voltak. Látható, hogy az 1989 előtti és 1993 utáni értékek közel esnek ahhoz az elméleti szinthez, melynek kialakulására egy stabil egyensúlyban lévő munkaerőpiacon számíthatnánk. Az 1989–91-ben állást vesztett, és *azóta folyamatosan munka nélkül lévő* emberek száma azonban sokkal magasabb a vártnál. Ennek egyik oka, hogy ezekben az években sokan veszítették el az állásukat – de nem annyival többen a későbbieknél, hogy ez önmagában megmagyarázhatná a várt értékek feletti kiugrás nagyságát. Ehhez a másik oknak is hatnia kellett: annak, hogy akik *ekkor* veszítették el az állásukat, azoknak különösen rossz esélyük volt az újbóli elhelyezkedésre, avagy különösen nagy számban döntöttek a munkaerőpiacról való kivonulás mellett.

3. ábra: A 2000 végén nem foglalkoztatottak száma aszerint, hogy mikor dolgoztak utoljára

Azok elhagyásával, akik utoljára 1970 (1980) előtt vagy sohasem dolgoztak.
Munkaerőfelvétel 2000. IV. negyedév

Az 1989–91-ben állást vesztett és azóta sem dolgozó emberek számának *többlete* a várt érték felett az összes korosztálynál 403 ezer fő, a 60 évesnél fiatalabbaknál 147 ezer fő, ami a megfelelő korosztályok foglalkoztatásának 10%-át illetve 4%-át tette ki 2000-ben. A magyar foglalkoztatási szint szinte pontosan ennyivel maradt el az akkori EU átlagától: 8%-kal illetve 4%-kal a megfelelő korcsoportokban.

Adatok hiányában valószínűleg soha nem fogjuk megtudni, hogy hol, miféle munkát végeztek azok, akik ezelőtt 15 évvel dolgoztak utoljára, és miért vonultak ki a munkaerőpiacról. Azt azonban láthatjuk, hogy a rendszerváltás első éveiben történtek máig hatnak. Nem elképzelhetetlen, hogy az alacsony foglalkoztatásért nem a gazdaság jelenlegi bajai a felelősek – egyszerűen annak a sokknak a nyomait mutatják ki a statisztikák, amely immár több mint 15 éve érte a magyar gazdaságot. Másfél millió munkahely (mint gyakran emlegetik) talán nem tűnt el a rendszerváltás zivataros éveiben, majdnem félmillió azonban biztosan hiányzik, azoké, akik *akkor* vonultak ki kényszerűen vagy önként a foglalkoztatásból.

Úgy tűnik, akár igazuk is lehet a munkaerőpiac olajozott működését dicsérő országértékeléseknek, anélkül, hogy kétségbe kellene vonnunk foglalkoztatásról kedvezőtlen képet festő statisztikákat. Lehet, hogy a magyar munkaerőpiac erős, az mindenesetre biztos, hogy kicsi: sokan vannak, akiknek a szocializmus bukása óta nincs kapcsolatuk a „munka világával”, és valószínűleg már soha nem is lesz.

Ha igaz, hogy az európai átlagtól való leszakadásunk még ma, tizenöt évvel a rendszerváltás után is az *akkori* munkaerőpiaci sokk számlájára írható, az alapvető foglalkoztatáspolitikai következményekkel jár, vagy kellene, hogy járjon. Nem érdemes százezreket büntetni – segélymegvonással, közmunkára kötelezéssel, ingatlanjaik betáblázásával, munkaidejük „rugalmasításával” és egyéb, az utolérés és túlszárnyalás igézetében fogant intézkedésekkel – olyasmi miatt, amin változtatni immár nem lehet.

FÜGGELÉK

A NEM FOGLALKOZTATOTT ÁLLOMÁNY MEGOSZLÁSA EGYSZERŰ ÁLLANDÓSULT ÁLLAPOTBAN

Legyen

$$(1) \quad L_t^T$$

a $t < T$ évben elbocsátott és T -ig folyamatosan munka nélkül lévők száma. A foglalkoztatást E -vel, az állásvesztési valószínűséget λ -val, nem foglalkoztatásban való túlélést s -sel jelölve általánosan igaz, hogy:

$$(2) \quad L_t^T = \lambda_t E_t s_{t,t} s_{t,t+1} \cdots s_{t,T-1}$$

ahol a két alsó indexes s -k a t -ben állást vesztek túlélési esélyét jelzik a t , $t+1$, ..., $T-1$. Naptári években. Valamely más, $t-\tau$ évben állást veszítő kohorszra:

$$(3) \quad L_{t-\tau}^T = \lambda_{t-\tau} E_{t-\tau} s_{t-\tau,t-\tau} s_{t-\tau,t-\tau+1} \cdots s_{t-\tau,T-1}$$

A (2) és (3) egyenleteket egymással elosztva kapjuk (4)-et:

$$(4) \quad \frac{L_{t-\tau}^T}{L_t^T} = \frac{\lambda_{t-\tau}}{\lambda_t} \cdot \frac{E_{t-\tau}}{E_t} \cdot \prod_{y=t-\tau}^{t-1} s_{t-\tau,y} \cdot \prod_{y=t}^{T-1} \frac{s_{t-\tau,y}}{s_{t,y}}$$

A legegyszerűbb állandósult állapotban, konstans áramlások és konstans elhelyezkedési hazard esetén (amikor $\lambda_t E_t = \lambda_{t-\tau} E_{t-\tau}$ és $s_{t,y} = s_{t-\tau,y}$ minden t , τ és y értékre) (4) egyszerű alakot ölt:

$$(5) \quad \frac{L_{t-\tau}^T}{L_t^T} = \prod_{y=t-\tau}^{t-1} s_{t-\tau,y} = s^\tau$$

Az s túlélési ráta megbecsülhető olyan időszakok adataival, amikor a munkaerőpiac közel egyensúlyi állapotban volt. A (6) egyenletből $s=e^\beta$.

$$(6) \quad \ln (L_{t-\tau}^T / L_t^T) = \beta\tau + u_{t, t-\tau}$$

Az 1969–87 és 1992–99 évek adatai $(25 \cdot 25 - 25)/2 = 300$ megfigyelés-párt szolgáltatnak τ -ra és $\ln(L_t/L_{t-\tau})$ -re. A konstans nélküli regresszióból $s = 0.9126$ adódik a 15-74 évesekre és $s = 0.8372$ a 15-59 évesekre. Végül, az 1999-ben állást vesztett kohorsztól visszafelé haladva a steady state értékek:

$$(7) \quad L_{T-\tau}^{STS} = s^\tau L_{1999}^{2000}$$